

FORS TILINI O‘RGANISHDA O‘ZBEK TALABALARI DUCH KELADIGAN QIYINCHILIKLAR VA ULARNI BARTARAF ETISH USULLARI

<https://doi.org/10.24412/2181-1784-2026-23-159-164>

Omondavlatova Sevinch Ilhom qizi

Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti

2-bosqich talabasi

sevinchomondavlatova20@gmail.com

Ilmiy rahbar: G.Husainova

JIDU, Sharq tillari kafedrası o‘qituvchisi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada o‘zbek talabalari tomonidan fors tilini o‘rganishda qanday qiyinchiliklarga duch kelishi tahlil qilinadi. Xususan, fors alifbosi, so‘zlar talaffuzi bilan bog‘liq masalalar ko‘rib chiqiladi va bu qiyinchiliklarni yengib o‘tishi uchun talabalar qanday samarali usullardan foydalanishi mumkinligi yoritiladi.*

Kalit so‘zlar: *fors tili, qiyinchilik, grammatika, alifbo, harf, tovush.*

DIFFICULTIES FACED BY UZBEK STUDENTS IN LEARNING THE PERSIAN LANGUAGE AND METHODS OF OVERCOMING THEM

Abstract: *This article analyzes the difficulties faced by Uzbek students in learning the Persian language. In particular, issues related to the Persian alphabet and word pronunciation are examined, and effective methods that can help students overcome these difficulties are highlighted.*

Keywords: *Persian language, difficulty, grammar, alphabet, letter, sound.*

ТРУДНОСТИ, С КОТОРЫМИ СТАЛКИВАЮТСЯ УЗБЕКСКИЕ СТУДЕНТЫ ПРИ ИЗУЧЕНИИ ПЕРСИДСКОГО ЯЗЫКА, И МЕТОДЫ ИХ ПРЕОДОЛЕНИЯ

Аннотация: *В данной статье анализируются трудности, с которыми сталкиваются узбекские студенты при изучении персидского языка. В частности, рассматриваются вопросы, связанные с персидским алфавитом и произношением слов, а также освещаются эффективные методы, которые могут помочь студентам преодолеть данные трудности.*

Ключевые слова: *персидский язык, трудность, грамматика, алфавит, буква, звук.*

Barchamizga ma’lum bo‘lganidek, bugungi kunda dunyo shiddat bilan rivojlanib bormoqda. Shu sababli rivojlanayotgan dunyoda inson kelajak kasbini

tanlay olishi va topa olishi, o‘zi xohlagan davlatlarga sayohat qilishi, biror tilda yozilgan mashhur va durdona asarlarni, filmlarni, musiqalarni u yozilgan tilda ko‘ra olish, o‘qiy olish va eshita olish uchun chet tillarini o‘rganish muhimdir. Fors tili tarixan va madaniy jihatdan juda boy tillardan biri hisoblanadi. O‘zbek talabalari uchun fors tilini o‘rganish o‘zlashma so‘zlar vositasida doim ham qiyinchilik tug‘dirmaydi. Chunki Buyuk ipak yo‘li paydo bo‘lgandan so‘ng rivojlanishni boshlagan aloqalar asosida fors savdogarlari va bugungi O‘zbekiston hududida faoliyat olib borgan davlatlar savdogarlari bilan savdo aloqalarini amalga oshirishi natijasida tillar orasida ham yaqinlik paydo bo‘lgan. Bugungi globallashuv jarayonida xorijiy tillarni o‘rganishga bo‘lgan ehtiyoj tobora ortib bormoqda. Xususan, Sharq tillari, jumladan, fors tilini o‘rganish O‘zbekiston oliy ta‘lim muassasalarida muhim yo‘nalishlardan biriga aylanmoqda. Fors tili O‘zbekiston hududining tarixiy, adabiy va madaniy taraqqiyotida alohida o‘rin tutadi. Mumtoz adabiyot, tarixiy manbalar, ilmiy asarlar va madaniy merosning muayyan qismi fors tilida yaratilgani ushbu tilni o‘rganishning ilmiy va amaliy ahamiyatini oshiradi.

O‘zbek va fors xalqlari o‘rtasidagi uzoq tarixiy-madaniy aloqalar natijasida o‘zbek tilida fors-tojik tilidan kirib kelgan ko‘plab so‘zlar shakllangan. Masalan, daraxt, bahor, gul, do‘st, rang, shahar, daftar kabi birliklar o‘zbek talabalariga fors tilidagi ayrim so‘zlarni o‘zlashtirishda yordam berishi mumkin. Biroq leksik yaqinlik tilni to‘liq va oson egallashni anglatmaydi. Aksincha, ayrim o‘xshash so‘zlarning ma‘no va qo‘llanishidagi farqlar interferensiya hodisasini yuzaga keltirishi mumkin.

Shu sababli fors tilini o‘qitishda o‘zbek talabalarining ona tili xususiyatlarini hisobga olish, ikki til o‘rtasidagi o‘xshash va farqli jihatlarni aniqlash hamda samarali pedagogik usullarni ishlab chiqish muhim ahamiyat kasb etadi.

Ushbu tadqiqot davomida kuzatish metodi orqali fors tilini o‘rganuvchi talabalar dastlab qaysi turdagi qiyinchiliklarga duch kelishi haqida ma‘lumotlar yig‘ildi. Qiyosiy tahlil metodi orqali o‘zbek tili va fors tili grammatikasidagi dastlabki o‘xshash va farqli jihatlari aniqlandi. Tahlil metodi orqali o‘rganilgan farqli va o‘xshash jihatlari asosida va talabalar duch keladigan muammolar tahlil qilindi. Ushbu metodlardan olingan xulosalar natijasida esa ularni bartaraf etish yo‘llari taqdim etildi. O‘zbek talabalarining aksariyati fors tilini o‘rganishda dastlab yozuv tizimi bilan bog‘liq muammolarga duch keladi. Fors tili arab grafikasi asosidagi alifbodan foydalanadi. O‘zbek tilining lotin yozuviga asoslangan zamonaviy grafik tizimidan farqli ravishda, fors yozuvida harflarning so‘z boshida, o‘rtasida va oxirida turlicha shakllanishi mumkin.

Bundan tashqari, qisqa unilarning yozuvda to‘liq ifodalanmasligi boshlang‘ich bosqichdagi talabalarda o‘qish va talaffuz bilan bog‘liq qiyinchiliklarni yuzaga keltiradi. Bir xil grafik shaklga ega bo‘lgan ayrim birliklarning kontekst asosida o‘qilishini aniqlash ham muayyan tajribani talab qiladi.

Bartaraf etish usuli: alifboni alohida yodlatish bilan cheklanib qolmasdan, har bir harfni real so‘zlar tarkibida o‘rgatish maqsadga muvofiq. Harflarning turli

pozitsiyadagi shakllari jadval, kartochka va interaktiv mashqlar orqali mustahkamlanishi kerak.

Fors tilidagi ayrim tovushlar o‘zbek tilida mavjud bo‘lmagani yoki boshqa fonetik xususiyatga ega bo‘lgani sababli talaffuzda xatolar kuzatiladi. Jumladan, /q/ va /y/ kabi tovushlarning qo‘llanishi, shuningdek, ayrim undoshlarning talaffuzi talabdan maxsus fonetik mashqlarni talab qiladi.

O‘zbek tilida ayrim tovushlarning talaffuz xususiyatlari fors tilidagi mos birliklardan farq qilishi mumkin. Natijada talaba so‘zlarni ona tili fonetik me‘yorlari asosida talaffuz qilishga moyil bo‘ladi.

Bartaraf etish usuli: talaffuzni o‘rgatishda audio materiallardan muntazam foydalanish, o‘qituvchi nutqiga taqlid qilish, minimal juftliklar asosida mashq qilish va o‘z nutqini yozib eshitish samarali natija beradi.

Fors tilining muhim grammatik xususiyatlaridan biri izofa konstruksiyasidir. Izofa orqali ot va uning aniqllovchisi, ot va sifat, shuningdek, ot va qaratqich o‘rtasidagi munosabat ifodalanadi.

Masalan:

ketāb-e xub — yaxshi kitob;

dust-e man — mening do‘stim;

ketāb-e dust — do‘stning kitobi.

O‘zbek tilida aniqllovchi va aniqlanmish o‘rtasidagi munosabat boshqa grammatik vositalar orqali ifodalanganligi sababli, talabalar izofani dastlab tushunishda va nutqda to‘g‘ri qo‘llashda qiynalishi mumkin.

Bartaraf etish usuli: izofani murakkab nazariy tushuncha sifatida emas, balki tayyor sintaktik modellar orqali bosqichma-bosqich o‘rgatish kerak. Dastlab ot + sifat, keyin ot + ot va undan so‘ng murakkab izofali birikmalar bilan ishlash maqsadga muvofiq.

Fors tilidagi fe‘l tizimi o‘zbek talabalariga nisbatan murakkab ko‘rinishi mumkin. Fe‘lning zamon, mayl, shaxs-son va nisbat bilan bog‘liq shakllari, shuningdek, o‘tgan va hozirgi zamon asoslarining turlicha namoyon bo‘lishi talabdan muntazam mashq qilishni talab qiladi.

Fors tilidagi analitik va sintetik fe‘l shakllarining qo‘llanishi, yordamchi fe‘llar hamda qo‘shma fe‘llar ham alohida e‘tibor talab etadi.

Bartaraf etish usuli: fe‘l shakllarini faqat grammatik jadval orqali yodlatish o‘rniga ularni real kommunikativ vaziyatlarda qo‘llash lozim. Masalan, kundalik faoliyat, o‘qish, ish, sayohat va oilaviy hayot mavzulari asosida fe‘llarni turli zamonlarda ishlatish talabaga grammatik shakllarni amaliy tarzda o‘zlashtirish imkonini beradi.

O‘zbek va fors tillarida gap tuzilishining ayrim jihatlarini o‘xshash bo‘lsa-da, barcha sintaktik modellar bir xil emas. Talabalar o‘zbek tilidagi sintaktik qoliplarni fors tiliga bevosita ko‘chirishlari mumkin. Bu holat ona tili interferensiyasi sifatida namoyon bo‘ladi.

Masalan, aniqlovchining joylashuvi, predloglarning ishlatilishi va ayrim gap modellarining tuzilishi o‘quvchilar uchun qo‘shimcha qiyinchilik tug‘diradi.

Bartaraf etish usuli: o‘zbek va fors tillaridagi bir xil mazmundagi gaplarni qiyoslash, ularning tuzilishini tahlil qilish va xatolar asosida maxsus mashqlar tuzish samarali hisoblanadi.

O‘zbek tilida fors tilidan o‘zlashgan so‘zlarning mavjudligi fors tilini o‘rganishda ijobiy omil hisoblanadi. Biroq bu holat ba‘zan noto‘g‘ri taxminlarga ham olib keladi. Talaba o‘zbek tilidagi so‘zning fors tilidagi ma‘nosi va qo‘llanishini aynan bir xil deb qabul qilishi mumkin.

Shuningdek, sinonimlar, ko‘p ma‘noli so‘zlar, frazeologik birliklar va og‘zaki nutqqa xos qisqartirilgan shakllarni o‘zlashtirish ham muhim muammolardan biridir.

Bartaraf etish usuli: so‘zlarni alohida ro‘yxat sifatida yodlashdan ko‘ra, ularni kontekst, kollokatsiya va dialoglar tarkibida o‘rganish maqsadga muvofiq. Har bir yangi so‘zning ma‘nosi bilan birga uning grammatik xususiyati va qo‘llanish holatlari ham ko‘rsatilishi kerak.

Til o‘rganishdagi muammolar faqat grammatik yoki fonetik omillar bilan chegaralanmaydi. Talabaning motivatsiyasi, o‘ziga bo‘lgan ishonchi va dars jarayonidagi faolligi ham muhim ahamiyatga ega.

Ba‘zi talabalar fors yozuvi yoki grammatikasi murakkabligini ko‘rib, dastlabki bosqichdayoq tilni o‘zlashtirishga nisbatan ishonchini yo‘qotishi mumkin. Og‘zaki nutqni mustaqil ravishda amalga oshirishdan qo‘rqish ham keng tarqalgan muammolardan biridir.

Bunday holatda o‘qituvchi talabani xatolari uchun tanqid qilishdan ko‘ra, xatoni o‘rganish jarayonining tabiiy qismi sifatida ko‘rsatishi lozim. Juftlik va kichik guruhlarda ishlash, rolli o‘yinlar, savol-javoblar va kommunikativ topshiriqlar talabaning psixologik to‘siqlarini kamaytiradi.

Fors tilini o‘qitishda bir nechta metodlarni uyg‘unlashtirish yuqori samaradorlik beradi. Kontrastiv metod yordamida o‘zbek va fors tillarining fonetik, grammatik va leksik tizimlari qiyoslanadi. Bu usul talabaga qaysi hodisalar ona tiliga o‘xshash va qaysilari farqli ekanini anglash imkonini beradi.

Tilni faqat grammatik qoidalar orqali emas, balki real muloqot vositasi sifatida o‘rgatish zarur. Darslarda dialoglar, savol-javoblar, vaziyatli mashqlar va rolli o‘yinlardan foydalanish talabaning nutqiy kompetensiyasini rivojlantiradi.

Fors tilidagi filmlar, qisqa videolar, podkastlar, audio dialoglar va qo‘shiqlardan foydalanish talaffuz va eshitib tushunish ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Ayniqsa, adabiy til bilan bir qatorda zamonaviy og‘zaki nutq namunalarini berish muhimdir.

Grammatik qoidalarni birdaniga katta hajmda berish talabaning kognitiv yuklamasini oshiradi. Shuning uchun mavzular oddiydan murakkabga qarab berilishi, har bir yangi grammatik hodisa avvalgi bilimlar bilan bog‘lanishi kerak.

Elektron lug‘atlar, til o‘rganish platformalari, onlayn testlar, interaktiv kartochkalar va sun‘iy intellektga asoslangan ta‘lim vositalari mustaqil ta‘lim

samaradorligini oshirishi mumkin. Talaba darsdan tashqari vaqtda ham yangi soʻzlarni takrorlash, talaffuzini tekshirish va dialoglar bilan ishlash imkoniyatiga ega boʻladi.

Fors tilini samarali oʻrgatishda oʻqituvchining metodik mahorati alohida ahamiyatga ega. Oʻqituvchi talabalar tomonidan eng koʻp yoʻl qoʻyiladigan xatolarni aniqlab, ular asosida individual va guruhli mashqlar ishlab chiqishi kerak.

Shuningdek, dars jarayonida fors tilining tarixi, adabiyoti va madaniyati bilan bogʻliq maʼlumotlardan foydalanish talabalarning fanga boʻlgan qiziqishini oshiradi. Til va madaniyatni birgalikda oʻrganish natijasida talaba til birliklarining real kommunikativ muhitdagi ahamiyatini yaxshiroq tushunadi.

Fors tilini oʻrganishda oʻzbek talabalari duch keladigan qiyinchiliklar, avvalo, yozuv tizimi, fonetika, izofa konstruksiyasi, feʼl shakllari, sintaktik farqlar, lugʻat boyligi va ogʻzaki nutqni tushunish bilan bogʻliq. Ushbu muammolarni faqat anʼanaviy grammatik yondashuv orqali bartaraf etish qiyin. Samarali natijaga erishish uchun kontrastiv tahlil, kommunikativ metod, audio-vizual materiallar, interaktiv mashqlar va raqamli taʼlim vositalaridan kompleks foydalanish zarur.

Oʻzbek va fors tillari oʻrtasidagi tarixiy-lingvistik aloqalar esa taʼlim jarayonida muhim didaktik imkoniyat sifatida qaralishi lozim. Oʻxshash jihatlaridan yangi bilimni oʻzlashtirishda tayanch sifatida foydalanish, farqli jihatlarni esa maxsus mashqlar yordamida mustahkamlash talabalarning til kompetensiyasini rivojlantiradi.

Demak, fors tilini oʻqitishda oʻzbek talabalarining lingvistik va psixologik xususiyatlarini hisobga olish, individual yondashuvni kuchaytirish hamda zamonaviy pedagogik texnologiyalarni joriy etish taʼlim samaradorligini sezilarli darajada oshiradi.

Fors tili hind-yevropa tillarining eroniy tillar guruhiga mansub boʻlib, uning alifbosi 32 harfdan iborat. Alifbosi arab alifbosiga asoslanganligi uchun arab alifbosiga mansub 28 ta harf va unga qoʻshimcha 4 harf (ځ -dj; چ -chim; گ -gof; پ -pe) harflaridan tashkil topgan. Oʻzbek talabalari uchun fors tilini oʻrganishdagi dastlabki qiyinchilik uning alifbosini oʻrganish jarayonida yuzaga keladi. Oʻzbek alifbosi lotin alifbosiga asoslangani holda 29 ta harfdan iborat. Fors tili alifbosida bitta tovushni bir qancha harflar ifodalab kelishi mumkin. Misol uchun ت -te, ط -to ; س -sin, ص -sot, ث -se ; ز -zot, ظ -zo, ذ -zol, ڙ -ze va boshqalar. Ammo undan farqli ravishda, oʻzbek tilida bitta harfni faqat oʻsha harfning oʻzi bilan ifodalash mumkin. Masalan, “t”, “s”, “z” va hokazolar. Keyingi qiyinchilik talabalar oʻrtasida yozuvni oʻzlashtirish davomida yuzaga keladi. Chunki fors yozuvi arab yozuviga asoslanganligi sababli oʻngdan chapga qarab yoziladi. Oʻzbek yozuvi esa lotin yozuviga asoslanganligi sababli chapdan oʻngga qarab yoziladi. Shuningdek, fors tilida qaysi soʻzlar uchun qaysi bir xil tovushni ifodalovchi aynan qaysi harfdan foydalanish kerakligi haqidagi aniq qoida belgilab qoʻyilmagan. Shu sababli, soʻzlarda ularning qaysi biridan foydalanish lozimligini oʻsha soʻzni yodlab qolish orqaligina oʻzlashtirish mumkin. Navbatdagi qiyinchilik soʻzlarni yozish va talaffuz qilish vaqtida yuzaga keladi. Fors tilida unli tovushlar tovushning choʻziq-

qisqaligiga ko‘ra ikki turga bo‘linadi. Cho‘ziq unlilar a,e,o‘; qisqa unlilar o,u,i. Cho‘ziq unlilar l(alef)-o ى(yo)-i ۋ(vov)-u harflari bilan ifodalanadi hamda harflarning yozilish qoidasiga qarab ularni so‘zga qo‘llab ketish mumkin. Ammo qisqa unlilar turli tovushlarni bildirsa-da, ular bir harf orqali ifodalanadi, ya‘ni l(alef) harfi bilan. Bundan tashqari ular faqat so‘z boshida kelgandagina yoziladi va qolgan vaqtlarda ular yozilmaydi, ularning o‘rniga so‘z tarkibida harakatlardan foydalaniladi. Ammo bugungi fors tilida harakatlardan ham foydalanilmayotgan holda qisqa unlilar yozilmayapti. Bu esa fors tilini o‘rganuvchilar uchun so‘zni o‘qish va talaffuz qilish, ba’zida yozishda ham qiyinchiliklar tug‘diradi.

Ushbu qiyinchiliklarni yengib o‘tish uchun talabalar ayrim usullardan foydalanish mumkin. Fors tilida harflar so‘z boshida, o‘rtasida va oxirida turlicha yoziladi. Barcha harflarni birdek yodlab qolish qiyin, shu sababli talabalar alifboni o‘rganish davomida bevosita so‘zlarni yozilishini o‘rganib borish orqali bu qiyinchilikni yengib o‘tishlari mumkin. So‘zlarni o‘rganish usulidan foydalanish talabalarga fors tili alefbosini o‘rganish hamda so‘zlarni o‘qish va yozish davomida yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan qiyinchiliklarni bartaraf etishda yordam beradi. Bu usul talabalarga so‘z boyligi oshirishga ham yordam beradi. Keyingi usul bu fors tili grammatikasini boshqa tillar grammatikasi bilan taqqoslagan holda o‘rganish. Masalan, undagi ba’zi holatlar o‘zbek tili grammatikasiga, ba’zi holatlari ingliz tili grammatikasiga va ba’zi holatlari rus tili grammatikasiga o‘xshash. Talaba o‘zi bilgan til grammatikasi vositasida fors tilini grammatikasini ham o‘rganadi va sintaksis va morfologiya kabi bo‘limlarni o‘rganish davomida va ulardan foydalanib gap tuzish davomidagi qiyinchiliklarini yengib o‘tishi osonlashadi.

Xulosa qilib aytishimiz mumkinki, xorijiy tillari o‘rganish bugungi kunda hayotiy zaruratga aylanib bormoqda. Shu sababli fors tili ham ko‘plab o‘zbek talabalari tomonidan o‘rganilmoqda. Fors tilini o‘rganish davomida tabiiy ravishda bir qancha qiyinchiliklar yuzaga keladi. Ammo bu qiyinchiliklari samarali usullardan foydalangan holda bartaraf etish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abdusamatov M. Fors tili. Oliy o‘quv yurtlari talabalari uchun darslik. T.:”Sharq”, 2007.
2. John Mace. Persian Grammar for reference and revision. RoutledgeCurzon, 2003.
3. Husainova G. FORS TILINI IKKINCHI TIL SIFATIDA O‘QITISHDA ZAMONAVIY PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH, maqola. T.: SJIF, 2023
4. Erbutayeva D, & Karimova N. (2025). EFFECTIVE STRATEGIES FOR TEACHING PERSIAN AS A FOREIGN LANGUAGE TO UZBEK LEARNERS. Talabalar ilmiy konferensiyasi “TILSHUNOSLIK MASALALARI-YOSH TADQIQOTCHILAR NIGOHIDA”.